

Ideološki sukobi i obrazovanje u Hrvatskoj: studija slučaja Cjelovite kurikularne reforme kroz prizmu teorije konzervativne modernizacije Michaela Applea

DOI: 10.5613/rzs.50.1.3

UDK: 37.015.4

329.058:37(497.5)

Pregledni rad

Primljeno: 17. 11. 2019.

Lucija ŠIKUTEN orcid.org/0000-0002-5235-2871*Osnovna škola Sesvete, Hrvatska**lucija.sikuten@gmail.com*

SAŽETAK

Ovaj rad istražuje ideološke sukobe vezane za pokušaj implementacije Cjelovite kurikularne reforme u Hrvatskoj, s ciljem evaluacije procesa konzervativne modernizacije, teorijski elaboriranog u radu Michaela Applea. Rad se temelji na metodi studije slučaja i kvalitativnoj analizi sadržaja. Analizirani sadržaji bili su članci triju najčitanijih novinskih portala u Hrvatskoj, mrežne stranice istaknutih aktera te Okvir nacionalnog kurikulumu. Analizom prikupljenih podataka dolazi se do zaključka da su u javne rasprave uključeni predstavnici svih grupa konzervativne modernizacije, no ne u jednakoj mjeri, te nemaju sva obilježja o kojima govori Apple. U raspravama su najistaknutije međusobno isprepletene grupe neokonzervativaca i (religijskih) autoritarnih populista, koje se zalažu za očuvanje hrvatskog identiteta i kršćanske tradicije u obrazovanju. Unatoč prisutnosti brojnih elemenata pokreta konzervativne modernizacije, još ih je uvijek nedovoljno da bismo u potpunosti potvrdili njegovo djelovanje – u radu se zamjećuje izostanak većeg utjecaja neoliberalne politike u obrazovanju, koji bi potaknuo tržišno natjecanje. No, zaključak rada jest da se Hrvatska, kao zemlja u razvoju, kreće u tom smjeru.

Ključne riječi: Cjelovita kurikularna reforma, ideologija, konzervativna modernizacija, obrazovanje, sukob

1. UVOD

U eri tehnološkog napretka i brzih promjena mijenja se i društvo u kojem živimo. Gospodarstvo i organizacije doživljavaju velike promjene koje drastično utječu na organizacijsku kulturu, procese, resurse i sposobnosti, gdje se kao ključan faktor sve više shvaća znanje (Kabir, 2013). Zbog toga se tradicionalni obrazovni sustavi sve češće nalaze na udaru kritika, budući da sve teže udovoljavaju zahtjevima što pred njih stavljaju razvojni trendovi (Miljak, 2005; Baranović, 2006). Posljedica

toga su velike promjene u odgoju i obrazovanju, poznate pod nazivom reforme. Međuovisnost društva i obrazovanja uočavaju se upravo u području reformiranja obrazovnog sustava, odnosno u području obrazovne politike, pri čemu je naglasak na djelovanju društva na obrazovanje (Pastuović, 2012). Obrazovna problematika važna je za većinu stanovništva, stoga ne iznenađuje što je često predmetom političkog nadmetanja između konzervativnih i liberalnih struja (Legrand, 1988, 1993, prema Pastuović, 2012). Budući da reforme obrazovanja nisu procesi izolirani od svoje okoline, nego su, unatoč autonomiji obrazovnog sustava, ovisne o političkim ideologijama društva unutar kojeg se razvijaju, važno je propitati odnose tih reformi i ideologija u društvu (Čehulić, 2014).

U ovom ću radu, oslanjajući se pritom na teoriju konzervativne modernizacije američkoga kritičkog pedagoga Michaela W. Applea i gradeći na ranijem sličnom pristupu Mateje Čehulić (2014), istražiti recentni pokušaj reforme obrazovanja u RH, pod nazivom Cjelovita kurikularna reforma, oko koje se proteklih nekoliko godina mnogo raspravljalo i koja je izazvala brojne reakcije javnosti i struke.

2. TEORIJA KONZERVATIVNE MODERNIZACIJE

Teoriju konzervativne modernizacije Apple je predstavio u knjizi *Obrazovanje na "pravom" putu. Tržišta, standardi, Bog i nejednakost* iz 2014. godine, uočavajući da politike i diskursi reformi kurikulumu u SAD-u unazad nekoliko godina upućuju na veliki pomak prema određenom skupu (konzervativnih) ideologija. Brojni znanstvenici (Apple, 1996, 2004; McCarthy, 1990; Pedroni, 2007, sve prema Ylimaki, 2012) tvrde da je konzervativna modernizacija uspješna u nametanju svoje ideologije tako što promovira određene vrste diskursa kako bi stvorila novi "zdrav razum" o kurikulumu i pedagogiji u školama. Upravo je proces konzervativne modernizacije ono što Apple smatra najvažnijim problemom u politici obrazovanja. Riječ je o pokretu koji okuplja savez, ili novi hegemonijski blok, koji preuzima vodstvo u razvoju obrazovnih politika i reformi, s ciljem redefiniranja svrhe i smjera daljnjeg razvoja obrazovanja (Apple, 2012), a čine ga četiri glavne grupe: neoliberali, neokonzervativci, (religijski) autoritarni populističari te nova srednja klasa stručnjaka i menadžera. Iako Apple svoju teoriju razvija u odgojno-obrazovnom kontekstu SAD-a, bavio se i obrazovnim reformama u Ujedinjenom Kraljevstvu, na Novom Zelandu i u Skandinaviji te smatra da se konzervativna modernizacija može primijetiti i u zemljama u tranziciji. Konzervativnu modernizaciju istražili su i Green u Ujedinjenom Kraljevstvu, Tòth, Mészáros i Marton u Mađarskoj te Cervinkova u Poljskoj (Cervinkova, 2016; Green, 2007; Tòth i dr., 2018), o čemu će biti riječi kasnije u radu.

Kako bismo bolje razumjeli odnose unutar pokreta konzervativne modernizacije, potrebno je razjasniti odnos ideologije i obrazovanja. Spomenuti je odnos pro-

blematičan, a tomu je dijelom razlog taj što je tehnokratska racionalnost povijesno snažno utjecala na razvoj obrazovne teorije i prakse (Giroux, 2013). Unutar te tradicije ignorirala se činjenica da su škole i ideološka i obrazovna mjesta. Apple obrazovanje također prepoznaje kao mjesto ideoloških borbi: "Obrazovanje je mjesto borbe i kompromisa. (...) Obrazovni sustav jedna je od glavnih arena u kojima se vode debate o resursima, moći i ideologijama koje utječu na politiku, o financijama, kurikulumima, pedagogiji i evaluaciji u školskom sustavu" (Apple, 2014: 54). Perica (2013) smatra da škole, a samim time i proces odgoja i obrazovanja, nisu izolirane od okoline i društva u kojem se nalaze te da "odgoj i obrazovanje čine jednu duboko političku platformu (...). Te su platforme bile i ostale odlučujuće za formiranje subjekata i njihovo pozicioniranje unutar društva" (Perica, 2013: 4). Apple (2012) smatra da se škola mora promatrati kao institucija koja sudjeluje u složenim odnosima moći između drugih institucija – političkih, ekonomskih i kulturnih. Takvim objašnjenjem odnosa ideologije i obrazovanja možemo nastavno objasniti i sâm proces konzervativne modernizacije. Ona okuplja nekoliko interesnih grupa, od kojih svaka ima vlastitu relativno autonomnu povijest i dinamiku, no sve su u isto vrijeme uključene u širi konzervativni pokret. Te grupe uključuje *neoliberalne*, koji žele škole uključiti u tržišnu utakmicu, *neokonzervativce*, koji žele "povratak" višim standardima i "zajedničku kulturu", *autoritarne populističke vjerske konzervativce*, koji su duboko zabrinuti za sekularnost i očuvanje vlastite tradicije i biblijskog morala, te određene frakcije *profesionalno orijentirane nove srednje klase*, koje se bave tehnikama mjerenja i upravljanja. Premda postoje jasne napetosti i sukobi unutar tog saveza, njegovi su zajednički ciljevi zalaganje za obrazovne uvjete za koje se vjeruje da su potrebni kako za povećanje međunarodne konkurentnosti, profita i discipline, tako i za vraćanje u romantičnu prošlost "idealnog" doma, obitelji i škole (Apple, 2004).

Za lakše snalaženje u konceptima kojima se bavim u ovom radu, ovdje ću napraviti poveznicu s nazivima koje za slične grupacije koriste drugi autori. Tako u literaturi možemo naići na pojmove poput religioznih konzervativaca ili antirodnh aktera (*religious-conservative/anti-gender*) u poveznici s grupacijama koje Apple naziva autoritarni populist, odnosno iliberala ili desnih populista (*illiberal/right-wing populists*) u poveznici s grupacijama koje Apple smješta pod neokonzervativce.

Religijski konzervativci/kršćanska desnica kršćanske su političke frakcije koje karakterizira snažna podrška socijalnim konzervativnim politikama. Oni na politiku žele utjecati s pomoću vlastite interpretacije biblijskih učenja. Njihov utjecaj proizlazi iz aktivizma članova, kao i fokusa na društvene probleme, a promiču konzervativne stavove o pitanjima vjere u školama, homoseksualnosti, seksualnom obrazovanju, pobačaju itd. Iako se taj pojam najčešće veže uz SAD, slične grupe postoje i u drugim državama s kršćanstvom kao većinskim religijskim uvjerenjem

(Martin, 2005). Kao što je već rečeno, spomenuti se elementi podudaraju s Appleovom grupom (religijskih) autoritarnih populista, čiji ću *modus operandi* opisati kasnije u radu. Religijski se konzervativci također snažno zalažu za slobodu izbora unutar obrazovnog sustava, koristeći vaučere za privatne škole umjesto državnih škola, što je u Appleovoj teoriji element neokonzervativaca i neoliberalista. Neki autori smatraju da stranke poput *Prava i pravde* u Poljskoj (Kulesza i Rae, 2017) te *Fidesza* u Mađarskoj (Ádám i Bozóki, 2016) – koje Tóth i dr. (2018) unutar Appleove konzervativne modernizacije smještaju u grupu neokonzervativaca – djeluju u savezništvu s religijskim konzervativcima (Grzebalska i Pető, 2018).

Iliberali/desni populist, još nazivani i nacionalni populist, slijede političku ideologiju koja kombinira desno orijentirane politike i populističke teme i retorike. U Europi se taj pojam koristi za grupe, političare i političke stranke koje se protive imigraciji, posebice iz zemalja s islamom kao dominantnom vjerom. Središnji pojam desnog populizma jest “nacija”, s čime je povezano vjerovanje da u državama trebaju živjeti isključivo članovi autohtonog naroda, a da svi drugi predstavljaju prijetnju takvoj homogenoj državi (Greven, 2016). U tu grupu neki autori također smještaju poljsku *Pravo i pravdu* i mađarski *Fidesz* (Greven, 2016; Grzebalska i Pető, 2018), a Grzebalska i Pető (2018) smatraju da su iliberali u Mađarskoj i Poljskoj okupili aktere koji u prošlosti nisu surađivali, kao što su konzervativci i ekstremna desnica, kao i kršćanski fundamentalisti i islamske grupe. To govori u prilog zaključka o savezništvu te grupe s ranije spominjanim religijskim konzervativizmom/kršćanskom desnicom i Appleovim neokonzervativizmom, koji zagovara snažnu državu i tradiciju te se protivi multikulturalizmu.

2.1. Neoliberalizam

Neoliberali su najmoćnija grupa u savezu koja podržava konzervativnu modernizaciju. Prema Harveyju (2005), neoliberalna ekonomija dovela je do “programa strukturnih prilagodbi” koje potiču smanjenje državne potrošnje, privatizaciju javnih usluga i liberalizaciju tržišta, no neoliberalni diskurs konzervativne modernizacije nadilazi ekonomiju te ima i političku, društvenu i kulturnu dimenziju. Tako je doveo do velikih promjena i u obrazovanju, u kojem se naglasak sve više stavlja na učinkovitost i ravnopravnost te na testiranje i mjerenje. Zanemareni su osnovni problemi javnih škola. Umjesto toga, politike promoviraju tržišna rješenja kroz privatne škole, vaučere i sl. U obrazovanju se pojmovi vaučera i privatizacije predlažu kao univerzalni “lijek” za probleme financiranja i kvalitete, a odnos poučavanje – učenje nalikuje ugovoru između kupca i prodavača (Klees, 2017; Peters, 2012). Neoliberali svijet vide kao “veliki supermarket”, u kojem se i na obrazovanje gleda kao na proizvod za prodaju, stoga je ovdje ključan pojam potrošača. Neoliberali smatraju

kako će se obrazovanje regulirati samo od sebe ako ga prepustimo djelovanju zakona tržišta, tako što ćemo uvesti vaučere i pružiti potrošačima mogućnost izbora (Apple, 2014).

Neoliberalni segment konzervativne modernizacije predlaže nekoliko pokreta koji bi trebali dovesti do povezivanja obrazovanja i privrede te do uključivanja škola u tržišna natjecanja. Kao primjere za takvu vrstu pokreta Apple navodi prijedloge za uvođenje vaučera te pružanje mogućnosti izbora na nacionalnom i lokalnom nivou, što podrazumijeva korištenje sredstava iz državnog proračuna za financiranje privatnih i vjerskih škola te slobodan izbor obrazovnih institucija (Apple, 2014). Zagovornici "izbora" smatraju da je takav pristup pozitivan za roditelje i djecu manjinskih skupina, jer mogu izabrati bolje škole, no sve je više argumenata koji pokazuju suprotno. U Engleskoj je to vidljivo iz Zakona o obrazovanju iz 1993. godine (Education Regulations, 1993) prema kojem su upravljачka tijela lokalnih obrazovnih vlasti imala obavezu formalno razmotriti ulazak školstva na kompetitivno tržište (Power, Halpin i Fitz, 1994, prema Apple, 2004; Green, 2007). Posljedica takve politike očituje se u nejednakim obrazovnim prilikama za sve učenike. "Povezivanje tržišta s potražnjom i objavljivanjem pokazatelja uspješnosti poput tablica ispitnih liga u Engleskoj značilo je da škole sve više traže načine privlačenja 'motiviranih' roditelja sa 'sposobnom' djecom. Rezultati nacionalnih testova i međunarodnih ispitivanja koriste se za procjenjivanje škola i nastavnika, a namijenjene su za korištenje roditeljima i drugima kao kriterij za odabir među školama" (Apple, 2004: 20). Isto pokazuje i slučaj Novog Zelanda, čiji rezultati pokazuju da što više obrazovne prakse slijede logiku tržišta, to više "tržišta sustavno privilegiraju obitelji višega socioekonomskog statusa kroz njihovo znanje i materijalne resurse" (Apple, 2004: 26). Na osnovi neoliberalnih vrijednosti učenici se promatraju kao ljudski kapital, to jest kao buduća radna snaga koja mora steći vještine kojima će se uspješno natjecati na tržištu.

2.2. Neokonzervativizam

Za razliku od neoliberala koji inzistiraju na "slaboj državi", neokonzervativcima je draža vizija "snažne države". To se naročito odnosi na pitanja koja se tiču znanja, vrijednosti i tijela. Neokonzervativizam se velikim dijelom temelji na romantiziranom poimanju prošlosti (Apple, 2014). U osnovi mnogih neokonzervativnih stavova uočljiv je snažan osjećaj gubitka vjere i vizije u kojoj ljudi dijele istovjetne norme i vrijednosti i gdje je "zapadna tradicija" vrhovni autoritet (Apple, 2014). Njihove vrijednosti očituju se i u stavu o "kulturnom zagađivanju", koji se manifestira kroz žestoke napade na multikulturalizam, školovanje i pružanje socijalnih beneficija djeci imigranata. Većinu tih karakteristika možemo uočiti na primjeru Mađarske,

gdje se neokonzervativni diskurs počeo miješati s neoliberalizmom od 2010. godine. Zamisao “snažne države” i “snažne nacije”, koncept “snažne vlade” i društva utemeljena na radu, u kombinaciji s nacionalističkim, patrijarhalnim i religijskim moralom, samo su neke od direktiva u projektu neokonzervativizma. Vlada također snažno upućuje na zajednicu kao sredstvo prekida s pluralizmom, predstavljajući obrazovanje kao javni interes za očuvanje normi i vrijednosti, koje karakteriziraju realizaciju “borbe među narodima” i potrebu za vraćanjem izgubljene kulturne nadmoći (Paàr i dr., 2011, prema Tòth i dr., 2018). Slični su učinci vidljivi i u Poljskoj. Prožimanje ekonomskog neoliberalizma s neokonzervativnim ideologijama čvrsto vezanim za poljsku povijesnu nacionalnu zamisao u središtu je službenog diskursa o ekonomskoj nepristranosti, koja je jako “rasizirana”, rodno određena i utemeljena u povijesno proizvedenom nacionalnom imaginariju. Školama je namijenjena uloga u proizvodnji državljanstva, proces koji Cervinkova naziva “proizvodnja homogenosti kao povijesne tradicije” (Cervinkova, 2016: 45).

Politike koje neokonzervativci zagovaraju odnose se na obavezne nacionalne i državne kurikulume i testove, “povratak” višim standardima, oživljavanje “zapadne tradicije” (u SAD-u), patriotizam i konzervativno obrazovanje karaktera. Također, rad nastavnika sve se više standardizira, racionalizira i kontrolira. Neke države SAD-a čak su i propisale nastavne metode i sadržaje koje nastavnik treba obraditi i koristiti (Apple, 2014). Apple smatra da moć neokonzervativaca u obrazovnim politikama SAD-a ne bi bila tolika bez podrške koji dobivaju od povezane interesne grupe konzervativne modernizacije, autoritarnih populista.

2.3. Religijski autoritarni populizam

Obrazovnu politiku SAD-a ne možemo u cijelosti razumjeti ako ne posvetimo pozornost “kršćanskoj desnici”, a isto vrijedi i za RH. Riječ je o struji koja je moćna i utjecajna u raspravama o obrazovnim i socijalnim politikama, politikama seksualnosti i tijela, religije itd. Utjecaj autoritarnih populista proizlazi iz velike angažiranosti njihovih istomišljenika, velike financijske moći, njihove populističke retorike te iz agresivnog zalaganja za proklamirane ciljeve (Apple, 2014).

Autoritarni populist, tvrdi Apple, svoje stavove zasnivaju na Bibliji i iz nje proizilom “kršćanskom moralu”, rodnim ulogama i obitelji. Smatraju da je školovanje nekada bilo nadopuna kućnom odgoju te je promoviralo biblijske vrijednosti. Međutim, to više nije tako, stoga razdvajanje obitelji, Crkve i škole tumače kao gubitak kontrole nad svakodnevnim životom. Njihov politički program stječe sve veću moć i popularnost, a pokreće ga stav o blijeđenju tradicionalnih vrijednosti, obitelji i morala. Autoritarni populist bave se pitanjima vezanima uz to što bi škole trebale činiti, kako ih treba financirati i tko će ih kontrolirati. Teme kojima se bave uključuju

probleme roda, seksualnosti i obitelji te “legitimno” znanje u školama. U RH se to osobito vidi na slučajevima uvođenja zdravstvenog i građanskog odgoja u škole te ratificiranja Istanbulske konvencije (Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, u Hrvatskoj je ratificirana u travnju 2018. godine.), koji su naišli na veliki otpor desnice.

2.4. Nova srednja klasa stručnjaka i menadžera

Dobar dio potpore politici konzervativne modernizacije, a posebice stalnim potrebama za revizijama, stvaranjem “dokaza”, racionalizacijom i standardizacijom rada i znanja ne dolazi samo iz kapitala i njegovih neoliberalnih saveznika u vladi, nego i iz određenog dijela profesionalne i upravljačke nove srednje klase stručnjaka i menadžera (Apple, 2007). Oni svojim znanjem osiguravaju tehničku i profesionalnu podršku za provedbu mjerenja i kontrolu kvalitete, koja je potrebna da se politike konzervativne modernizacije provedu u djelo (Apple, 2014).

Pripadnici te grupe ne podržavaju nužno stavove koje zastupa konzervativni savez, ali nisu imuni na ideološke promjene udesno i stoga možda neće biti svjesni uloge koju mogu imati u restrukturiranju obrazovne i socijalne politike (Apple, 2007). Međutim, dio pritiska za provođenje neoliberalnih i neokonzervativnih politika dolazi od onih koji su uvjereni da je takav način upravljanja ispravan (npr. menadžeri i birokrati). S obzirom na različite stavove i vrijednosti unutar grupe stručnjaka i menadžera, Apple smatra kako je moguće da se priklone desnici zbog straha koji osjećaju za budućnost svojih poslova i djece, no treba naglasiti da Appleova nova srednja klasa stručnjaka i menadžera ne uključuje sve političke profile (dakle, ne sve stručnjake i menadžere), nego one koji su skloni politici konzervativne modernizacije (Apple, 2014). Ta je grupa izrazito zabrinuta za buduću mobilnost svoje djece u neizvjesnom ekonomskom svijetu, stoga ih privlače dijelovi pozicija konzervativnog saveza, napose onih koji dolaze iz neokonzervativnih struja koje veću pozornost posvećuju tradicionalnom sadržaju “visokog statusa”, veću pozornost testiranju i veći naglasak stavljaju na školovanje kao stratificirajući mehanizam (Apple, 2007).

Spomenutu kategorizaciju grupa unutar procesa konzervativne modernizacije koristit ću dalje u radu kako bih odredila pozicije aktera uključenih u sukobe oko cjelovite kurikularne reforme (u nastavku CKR).

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Glavni je cilj ovoga istraživanja testirati teoriju konzervativne modernizacije na slučaju reforme hrvatskoga odgojno-obrazovnog sustava, analizom ideoloških sukoba vezanima za pokušaj implementacije CKR-a u škole te utvrđivanjem istaknutih aktera koji su uključeni u te sukobe. Nadalje, analizirat ću ideološke pozicije tih aktera prema Appleovoj teoriji, koji su njihovi interesi i ciljevi te kojim se argumentima služe kako bi ih ostvarili. Također, cilj je utvrditi koje su teme točke prijepora te za koje se aktere vežu.¹ Da bih ostvarila spomenute ciljeve, koristila sam se kvalitativnom metodologijom, točnije metodom studije slučaja – analizom, deskripcijom i interpretacijom događaja i aktera vezanih za provedbu CKR-a. Studija slučaja značajna je istraživačka strategija koja pridonosi znanju o kompleksnim društvenim fenomenima (Yin, 2007, prema Miočić, 2018) te podrazumijeva dubinski i holistički pristup istraživanju specifičnoga društvenog fenomena ili procesa, pri čemu se koriste različite metode i izvori podataka koji će pridonijeti temeljitom opisu i razumijevanju slučaja (Miočić, 2018). U kvalitativnom istraživanju, strategija uzorkovanja odabire se na temelju metodologije i teme, a ne teži niti je svha iste probabilistička generalizacija nalaza (Higginbottom, 2004). Budući da se koristim metodom studije slučaja, smatrala sam najprikladnijim da podatke prikupitim kvalitativnom analizom sadržaja triju najčitanijih² portala u RH: *24sata.hr*, *Večernji.hr* i *Dnevnik.hr*. Tri najčitanija portala odabrana su kako bi uvid u problematiku bio sličan onomu zainteresirane javnosti. Sama reforma također može sadržavati elemente konzervativne modernizacije, stoga sam analizirala i njezin krovni dokument – Okvir nacionalnog kurikulumu (prijedlog, 2016). Kao okvirom za analizu rezultata (mapiranje aktera i određivanje njihove pozicije) koristila sam teorijom konzervativne modernizacije.

Analizirano vremensko razdoblje je od listopada 2014. godine, kad je CKR usvojena u Hrvatskome saboru, do svibnja 2018. godine, kad CKR postaje eksperimentalni program Škola za život te u provedbu ne ide u svome izvornom obliku. Kao inicijalnim izvorom podataka koristila sam trima najčitanijim portalima u RH, a krenula sam s *24sata.hr* kao najčitanijim među njima. Preliminarna pretraga ključnih riječi “Cjelovita kurikularna reforma” polučila je 36 rezultata, “kurikularna reforma” 290 rezultata, dok su ključne riječi “obrazovna reforma” polučile 56 rezultata. Na temelju toga, odlučila sam na sva tri portala pretraživati ključnu riječ “kurikularna reforma”, budući da pronalazi najviše rezultata. Nakon što sam prikupila

¹ Autorica ni na koji način nije bila uključena u rasprave o reformi; istraživanje je provedeno iz perspektive zainteresiranog stručnjaka.

² Istraživanje Gemiusa prati posjećenost hrvatskih mrežnih stranica. Podatci tog istraživanja posjećenosti hrvatskih mrežnih stranica usporedivi su i javno dostupni na: <https://rating.gemius.com/hr>

sve podatke na trima portalima prema odabranim ključnim riječima, shvatila sam da prikupljeni podatci ne odgovaraju na sva istraživačka pitanja, stoga su u analizu sadržaja uključeni i portali, odnosno stranice istaknutih aktera: portal *Narod.hr*, mrežna stranica GOOD inicijative te mrežna stranica stranke *Hrast*. Ovdje je riječ, dakle, o prigodnom, ali strateški izabranom uzorku.

Za analizu sadržaja korištena je deduktivna metoda, koja uključuje razvoj matrice kategorizacije u kojoj su svi prikupljeni podatci pregledani i kodirani prema prethodno identificiranim kategorijama (Polit i Beck, 2012). Dakle, spomenuta je matrica deduktivno izvedena iz postojeće teorije (Mayring, 2000, 2014, prema Assarroudi i dr., 2018). Pri izradi kategorizacijske matrice oslanjala sam se na elemente teorije konzervativne modernizacije te istraživačka pitanja na koja želim dobiti odgovore. Posljedično, konstruirana kategorizacijska matrica sadržava dvije glavne kategorije: teme sukoba i aktere sukoba. Nakon što su prikupljeni svi podatci, imala sam opsežnu građu podataka – izdvojila sam ukupno 253 članka. Ti su podatci potom sažeti i uneseni u kategorijsku matricu.

4. REZULTATI

U Tablicama 1 i 2 sažeto su i sistematično prikazani rezultati analize sadržaja odabranih portala, to jest akteri uključeni u sukob, njihove ideološke pozicije (unutar konzervativne modernizacije), njihovi interesi i ciljevi (vezani uz CKR), argumenti kojima se služe te teme oko kojih se sukobi odvijaju. Iako postoji još aktera i tema koji su sudjelovali u višegodišnjim sukobima oko CKR-a, uvidom u sadržaj članaka nisu izdvojeni kao relevantni za temu rada.

Tablica 1: Teme sukoba oko CKR-a

Koje su teme?	Za koje se aktere vežu?	Vremenski period
Sukob oko navodnog zaustavljanja kurikularne reforme nakon preuzimanja vlasti od strane Tihomira Oreškovića	Oporba, Boris Jokić i ekspertna radna skupina (ERS), GOOD inicijativa te dio sindikata napada Vladu zbog tog poteza	Siječanj 2016.
Najava ministra Predraga Šustara* o mogućnosti odgode eksperimentalnog uvođenja reforme u škole	Predrag Šustar najavio je mogućnost odgode; oporba se buni	Ožujak 2016.
Izglasavanje uvođenja dodatnih 10 ljudi u ekspertnu radnu skupinu	Gordana Rusak i članovi saborskog Odbora za obrazovanje koji su dio vlasti; izglasavanju se protive oporba i članovi ERS-a	Svibanj 2016.

Koje su teme?	Za koje se aktere vežu?	Vremenski period
Ostavka ERS-a s Borisom Jokićem na čelu; kao razlog navode političke pritiske	ERS i Boris Jokić nisu spremni na političke pritiske, a ministar Predrag Šustar ne želi ih razriješiti dužnosti	Svibanj 2016.
Sukob oko kurikuluma zasebnih predmeta: Hrvatski jezik, Povijest te međupredmetnih kurikuluma Građanskog i Zdravstvenog odgoja	Ladislav Ilčić i udruga U ime obitelji kritiziraju sadržaje navedenih predmetnih kurikuluma	Svibanj 2016.
Sukob oko novih voditelja Povjerenstva za kurikularnu reformu – Dijane Vican i Matka Glunčića	Civilne udruge iz inicijative Hrvatska može bolje i Neven Budak osuđuju odluku Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS) o imenovanju novog povjerenstva	Srpanj 2016.
Sukob stručnjaka i akademika oko kvalitete CKR-a	Vladimir Paar kritizira CKR; Neven Budak i Boris Jokić reformu smatraju kvalitetnom	Prosinac 2016.
Sukob oko izbora Jasminke Buljan-Culej za novu voditeljicu ERS-a	Josip Milat (SDP) izbor nove voditeljice smatra netransparentnim te daje ostavku; ministar Pavo Barišić** (HDZ) demantira tu izjavu	Svibanj 2017.
Sukob oko izbora Matka Glunčića za voditelja ERS-a	Ministrica Blaženka Divjak*** (nez.) od Andreja Plenkovića zahtijeva da Matko Glunčić ne bude voditelj ERS-a	Travanj 2018.

* Obnaša dužnost ministra znanosti i obrazovanja od siječnja do listopada 2016. godine.

** Obnaša dužnost ministra znanosti i obrazovanja od listopada 2016. do lipnja 2017. godine

*** Obnaša dužnost ministrice znanosti i obrazovanja od lipnja 2017. godine

Tablica 2: Akteri uključeni u sukob oko CKR-a

Tko su?	Koju ideološku poziciju zastupaju?	Koji su njihovi interesi i ciljevi?	Kojim se argumentima služe?
Vladajući:			
HDZ + Most (Tihomir Orešković);*	Ne izražavaju svoj stav po pitanju reforme (osim da se treba provesti), stoga se ne mogu svrstati u neku od grupa konzervativne modernizacije	Nejasni ciljevi po pitanju CKR-a	Govore da reforma ide dalje, no provedba izostaje; argumenti su im potreba za stručnom i javnom raspravom; ističu da je svaka Vlada ponavljala natječaje za ljude koji rade na reformi
HDZ + Most (Andrej Plenković);**			
HDZ + HNS (Andrej Plenković)***			
Stranke koje aktivno zagovaraju provođenje reforme:			
SDP (Željko Jovanović, Sabina Glasovac);	Elementi neoliberalizma	Provesti CKR	Smatraju da Vlada želi zaustaviti reformu; argumenti su im da je hrvatskom školstvu reforma prijeko potrebna
HNS (Anka Mrak-Taritaš, Ivan Vrdoljak);			
Pametno			
Ministri obrazovanja Predrag Šustar (HDZ) i Pavo Barišić (HDZ)	Ne izražavaju stav o sadržajima reforme, stoga se ne mogu svrstati u neku od grupa konzervativne modernizacije	Nejasni ciljevi po pitanju CKR-a	Govore da reforma ide dalje, no svojim djelima ju opstruiraju i odugovlače; argumenti su im potreba za stručnom i javnom raspravom
Ministrica obrazovanja Blaženka Divjak (nez.)	Neoliberal	Provesti CKR bez ideologizacije i politizacije	Smatra da djeca ne smiju biti žrtve politike i da je obrazovanju potrebna reforma

Tko su?	Koju ideološku poziciju zastupaju?	Koji su njihovi interesi i ciljevi?	Kojim se argumentima služe?
Ladislav Ilčić (Hrast)	Autoritarni populist/ neokonzervativac	Utjecati na kreiranje obrazovne politike	Tvrđi da su kritike upućene CKR-u stručno utemeljene te da se reforma treba restrukturirati; argumentira da je reforma rađena od ljudi koje je biraio SDP, čije su preferencije suprotne preferencijama njihove (vladajuće) koalicije, stoga se reforma treba restrukturirati (Ilčić: Prosvjed je politički, 2016)
GOOD inicijativa i Sindikati	Pružaju otpor konzervativnoj modernizaciji	Utjecati na kreiranje obrazovne politike	Pružaju podršku provedbi CKR-a te organiziraju prosvjede kako bi pokušali utjecati na vlast
Neven Budak	Pružaju otpor konzervativnoj modernizaciji	Provesti CKR kako je zamišljen	Smatra da zastarjeli školski sustav treba promijeniti i modernizirati
Boris Jokić i ERS	Pružaju otpor konzervativnoj modernizaciji	Provesti CKR kako je zamišljen	Smatraju da zastarjeli školski sustav treba promijeniti

Tko su?	Koju ideološku poziciju zastupaju?	Koji su njihovi interesi i ciljevi?	Kojim se argumentima služe?
Vladimir Paar (HAZU)	Akademik/stručnjak koji recenzira i kritizira CKR	Zaustaviti CKR i ponovo staviti u fokus reformu koju je osmislio HAZU	Izdaje recenzije CKR-a u obliku trilogije te u medijima kritizira CKR kao lošu reformu; argumentira da je predložena metodologija kurikuluma neprovediva te je potrebno promijeniti prijedlog CKR-a
Udruga U ime obitelji	Autoritarni populist/ neokonzervativci	Utjecati na kreiranje obrazovne politike	Kritiziraju određene predmetne kurikulume te nude prijedloge za poboljšanje sukladno svojem svjetonazoru; argumenti protiv CKR-a su da je ona kontaminirana lijevoliberalnom ideologijom

* Mandat od siječnja 2016. godine do listopada 2016. godine

** Mandat od listopada 2016. godine do smjene Mostovih ministara u travnju 2017. godine

*** Mandat od preslagivanja Vlade u lipnju 2017. godine

Analizom sadržaja članaka primijetila sam da se uočeni sukobi mogu smjestiti u dvije kategorije. U prvu kategoriju pripadaju sukobi oko procesa provedbe CKR-a, u kojem se sukobljavaju oporba i stranke koje podržavaju reformu s vladajućom koalicijom. Uz njih su u taj sukob uključene i civilne udruge okupljene u GOOD inicijativu. Druga vrsta sukoba vezana je uz sadržaj CKR-a, gdje se stručnjaci, pojedini političari i udruge, sukobljavaju oko (ne)primjerenih sadržaja reforme.

Najveći broj sukoba odvijao se oko imenovanja na pozicije voditelja Povjerenstva za provedbu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije (usvojene u Hrvatskom saboru u listopadu 2014. godine.), voditelja ERS-a te ministara. Oporba optužuje vladajuće da netransparentno imenuju osobe (koje su protiv reforme) na pozicije za provođenje reforme te da tim natječajima i imenovanjima usporavaju re-

formu. Uz oporbu, u taj su sukob uključene i civilne udruge okupljene u GOOD inicijativu, koje podržavaju kurikularnu reformu te od nje očekuju “sustavno i kvalitetno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja, napuštanje metoda reproduktivnog usvajanja znanja (...) te usvajanje opipljivih i konkretnih vještina učenika stavljajući učenika u središte procesa učenja” (mrežna stranca GOOD inicijative, 5. 6. 2018.). Ista inicijativa bila je i dio inicijative Hrvatska može bolje, koja je organizirala dva prosvjeda podrške kurikularnoj reformi. Nadalje, sukoba je bilo i između stručnjaka koji su radili na reformi (Jokić i ERS, itd.) te stručnjaka akademske zajednice koji su recenzirali dokumente CKR-a (npr. Vladimir Paar iz HAZU-a). Kroz te sukobe prožima se i sukob oko sadržaja predmetnih i međupredmetnih kurikuluma. Tu se najviše istaknula udruga *U ime obitelji*, koja je također okupila stručnjake istomišljenike da recenziraju predmetne kurikulume. Najviše spornih sadržaja pronašli su u kurikulumima Povijesti, Hrvatskog jezika te Građanskog i Zdravstvenog odgoja. Sporovi oko tih tema već su dobro poznati u hrvatskoj povijesti obrazovnih reformi, čije je studije slučaja, sa slučajem vjeronauka u školama, analizirala Čehulić (2014) te zaključila da su predstavnici svih grupacija konzervativne modernizacije prisutni i uključeni u javne rasprave.

4.1. Sukobi oko procesa provedbe CKR-a

Prvi sukob oko CKR-a događa se zbog (navodnog) zaustavljanja reforme nakon preuzimanja vlasti Tihomira Oreškovića u siječnju 2016. godine. U Saboru je u smjernicama prilikom predstavljanja Vlade bilo navedeno da će se “zaustaviti pokrenuti proces trenutne kurikularne reforme; napraviti revizija Strategije i korekcija nedostataka na temelju detaljne analize” (Nastavit će se dobri programi, 2016). Ubrzo nakon toga dolazi do novog sukoba zbog najave ministra Šustara o mogućnosti odgode eksperimentalnog uvođenja reforme u škole. Oporbeni SDP i HNS najviše napadaju Vladu jer smatraju da usporavaju proces i odgađaju reformu. Željko Jovanović (SDP) tako komentira: “Još jednom vidimo nastavak konzervativne revolucije, to je svjetonazorski udar poguban za budućnost RH” (Oporba se usprotivila, 2016).

Do sljedećeg sukoba dolazi zbog izglasavanja uvođenja dodatnih deset ljudi u ERS. Gordana Rusak, zastupnica HSLS-a i predsjednica saborskog Odbora za obrazovanje, predložila je osnivanje neutralnog povjerenstva koje bi odlučivalo o tome što ugraditi u poboljšanu verziju kurikuluma. Sabina Glasovac (SDP) na to je poručila da “učestalo stavljanje sudbine reforme pod upitnik ostavlja dojam da Vlada daleko od očiju kuje plan kako zaustaviti stručnu i nametnuti političku reformu obrazovanja” (Oporba se usprotivila, 2016).

U svibnju 2016. godine Boris Jokić i ERS daju ostavke, nakon čega Sabina Glasovac u ime SDP-a traži od ministra Šustara da podnese ostavku. Ladislav Ilčić, predsjednik *Hrasta*, poručio je da su ključni ljudi u kurikularnoj reformi politički odabrani u vrijeme vlade Zorana Milanovića. Osim opozicije, protiv Vlade su ustale i razne udruge, kao što je GOOD inicijativa, koja od ministra Šustara traži da podrži dosadašnji rad na izradi reforme. Facebook inicijativa Hrvatska može bolje i Sindikat hrvatskih učitelja održali su 1. lipnja 2016. godine u Zagrebu prosvjed podrške provedbi reforme.

Isti je mjesec Hrvatski sabor izglasao nepovjerenje Oreškoviću, čime je pala hrvatska Vlada. Ministar Šustar tada imenuje novo Povjerenstvo za kurikularnu reformu, čiji voditelji postaju Matko Glunčić i Dijana Vican. Zbog tog imenovanja dolazi do novog sukoba između Vlade i opozicije. Vican je prije nekoliko godina pozitivno recenzirala dokumente eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja udruge *Grozd*, kojoj je na čelu tada bio Ladislav Ilčić. Oni su se žestoko protivili uvođenju zdravstvenog odgoja u škole prema kojem bi djeca učila o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti. Glunčić je u zagrebačkoj osnovnoj školi, kao predstavnik roditelja, glasao protiv eksperimentalne provedbe reforme. To je naljutilo opoziciju, a predsjednik Posebnoga stručnog povjerenstva za provedbu Strategije Neven Budak smatra da je tu riječ o cenzorskom i ideološkom postupku s namjerom da se pruži mogućnost određenim marginalnim skupinama, svjetonazorskim i interesnim, da ponište dugotrajni rad stotina učitelja, stručnjaka i znanstvenika (Šustar provodi samovolju, 2016).

U listopadu 2016. godine predstavljena je nova vlada HDZ-a i *Mosta* na čelu s Andrejem Plenkovićem, a novi ministar znanosti i obrazovanja postaje Pavo Barišić (HDZ). Vladinu programu opozicija zamjera to što se nigdje ne spominje nacionalni plan reformi, stoga zaključuju da je kurikularna reforma mrtva, a novi sukob između Vlade i opozicije odvija se oko nove voditeljice ERS-a Jasminke Buljan-Culej. Ranije te godine Culej je sudjelovala kao predavačica na skupu u organizaciji udruge *U ime obitelji*, koja kritizira kurikularnu reformu. HNS je priopćio da je imenovanjem novih članova Nacionalnog vijeća za odgoj i obrazovanje, bliskih konzervativnim udrugama i strankama i Crkvi, postalo jasno da će se bilo kakve promjene i odluke o hrvatskom obrazovanju voditi "pod ultrakonzervativnom palicom Željke Markić" (Jasno je da će o bilo kakvim promjenama u obrazovanju odlučivati Željka Markić, 2017).

Vlada je u siječnju 2017. godine imenovala novo Povjerenstvo, čija je predsjednica postala Dijana Vican. Neven Budak je izrazio mišljenje da je Vlada razriješila Povjerenstvo kako bi odabrali ljude koji reformu žele zaustaviti: "U ovom su Povjerenstvu skoro svi članovi stranaka, dok u našem Povjerenstvu nitko, pa niti ja, nije

bio član neke stranke. Toliko o prevagi stručnosti nad stranačkom politikom i o razumijevanju posla kojim se Povjerenstvo treba baviti” (Vlada odabrala ljude, 2017).

Novi prosvjed za kurikularnu reformu održao se 1. lipnja 2017. godine, na godišnjicu prvog prosvjeda. Organizatori prosvjeda upozoravali su da je izbor voditeljice ERS-a proveden netransparentno te su tražili ponavljanje natječaja i razrješenje Vican te ostavku ministra Barišića, koji je već neko vrijeme bio pod optužbama za plagijat.

Uskoro dolazi i do preslagivanja Vlade te ulaska HNS-a u koaliciju s HDZ-om. HNS je za ministricu znanosti i obrazovanja predložio profesoricu Blaženku Divjak, a kao uvjet ulaska u koaliciju postavili su provedbu reforme (Nismo izdali birače, 2017). Tada dolazi do novog prijepora oko Matka Glunčića, kojeg ministrica Divjak ne želi za voditelja ERS-a, a HNS ju podržava: “Ako ta osoba ne zadovoljava uvjete natječaja, ako otvoreno govori protiv reforme, ako lobira u školi da se ne javi u eksperimentalnu fazu programa, ako radi protivno odlukama Vlade i prijedlozima Europske komisije koja preporučuje da se odradi reforma čim prije i čim brže – onda mi, HNS, ne možemo nikako prihvatiti takvu osobu” (Štromar: HNS daje snažnu podršku Divjak, 2018).

4.2. Sukobi oko sadržaja CKR-a

Druga vrsta sukoba vezana je uz sadržaj CKR-a – stručnjaci, pojedini političari i udruge sukobljavaju se oko (ne)primjerenih sadržaja reforme. Najglasniji je među njima Ladislav Ilčić (Hrast), koji smatra da će zamišljeni način zdravstvenog i građanskog odgoja biti teško provediv te da su potrebne izmjene reforme (Šustar mora jasno reći ide li reforma obrazovanje dalje ili ne, 2016).

Sadržaj kurikulumata kritizira i udruga *U ime obitelji*. Kao svoju viziju, Udruga navodi pravednu i demokratsku državu za sretnu i snažnu obitelj, a kao misiju “društvenim zagovaranjem aktivno sudjelovati u osnaživanju braka i obitelji te izgradnji demokratskog društva” (mrežna stranica udruge *U ime obitelji*, 3. 6. 2018.). S tom vizijom i misijom pisali su i recenziju reforme smatrajući da je ona “kontaminirana lijevo-liberalnom ideologijom” te da se u većini tih dokumenata ne mogu iščitati jasne i nedvosmislene odrednice koje njeguju temeljne vrijednosti kao što su uloga i značenje braka i obitelji onako kako ih definira Ustav RH, razvijanje i prenošenje nacionalnog i domoljubnog ponosa i poštovanje i njegovanje vlastite vjeroispovijesti (Zašto kurikularnu reformu treba odbaciti, 2016). Najviše su zamjerki dali kurikulumima Hrvatskog jezika, Povijesti te Zdravstvenog i Građanskog odgoja. Smatraju da se u kurikulumu Hrvatskog jezika smanjila količina sadržaja o nacionalnoj povijesti, da su se iz lektire izbacile biblijske teme, a umjesto toga se “zagovaraju lijevo orijentirani pisci i djela, dok se domoljubi i desno orijentirani književnici

ignoriraju” (U kurikulumu je previše prostora dano građanskom odgoju, 2016). Najveći prigovor predmetnom kurikulumu Povijesti tiče se nedostatka sadržaja kojima se izgrađuje nacionalni identitet. U istom smjeru idu i prigovori za međupredmetni kurikulum Građanskog odgoja, za koji kažu da nema nikakve veze s hrvatskom kulturom, tradicijama i vrijednostima. Smatraju da on treba sadržavati hrvatske specifičnosti – povijesnu težnju samostalnosti, domoljublje, važnost vjere u kulturi i politici te da ga treba upotpuniti temama koje osvješćuju nacionalni identitet. Osim toga, smatraju da navedeni kurikulum “nameće u ime lažne ravnopravnosti štetne odrednice rodne ideologije, ograničava ustavna prava i slobode roditelja učenika, ignorira interese, prava i slobode većine građana podređujući ih slobodama pojedinaca i manjina, nameće jednostrani svjetonazor na svijet, ne poštuje pluralizam, manipulira određenjem i pravima istospolnih zajednica i braka kao zajednice žene i muškarca” (U kurikulumu je previše prostora dano građanskom odgoju, 2016). Općenito, problematičnim drže što se s pomoću odgojnih predmeta želi indoktrinirati djecu za nove, liberalne vrijednosti, koje nisu spojive s vrijednostima hrvatskog naroda. Za međupredmetni kurikulum Zdravstvenog odgoja navode prijedloge za poboljšanja – smatraju da je u programu nužno jasno definirati odgovorno spolno ponašanje, tako da bude jasno da ono uključuje i odgodu ulaska u spolne odnose, kao i vjernost u vezi, te uputiti u bolesti istospolnih partnera. Također, smatraju da je važno ukidanje implikacije da je svaka trudnoća nužno i neželjena, da je bitno pojašnjavati i isticati važnost zaštite ljudskog života od začeca do prirodne smrti te da kroz cijelo obrazovanje i sve predmete treba isticati da su “stvaranje obitelji i roditeljstvo velika vrijednost, važan cilj te izvor veselja i životnog ispunjenja” (Zdravstveni odgoj dobro osmišljen, 2016).

Okolo sadržaja i kvalitete reforme sukobljavaju se i stručnjaci i akademici. U tom sukobu sudjeluju na jednoj strani Boris Jokić s ekspertizom u obrazovnim znanostima, članovi stručnih radnih skupina koje su radile na CKR-u i Sindikat hrvatskih učitelja, a na drugoj strani HAZU i njezin član akademik Vladimir Paar, ekspertizom fizičar, ali najistaknutiji kritičar kurikularne reforme. U *Crvenoj knjizi HAZU-a* objavljen je prikaz CKR-a, u kojem recenzenti upozoravaju na nedostatke reforme, njezinu neprovedivost, zanemarivanje bitnih čimbenika znanja te nedovoljno uvažavanje hrvatskoga nacionalnog identiteta, zbog kojih je potrebno temeljito promijeniti prijedlog reforme i znatne dijelove iznova pisati.

4.3. Okvir nacionalnog kurikulumu

U ovome dijelu fokusirat ću se na elemente konzervativne modernizacije koje sama reforma možda sadržava. Okvir nacionalnog kurikulumu (ONK) temeljni je dokument reforme, prema čijim bi smjernicama i načelima trebali biti napisani svi

ostali kurikularni dokumenti. U njemu se kao cilj reforme navodi uspostavljanje usklađenog i učinkovitog sustava odgoja i obrazovanja cjelovitim kurikularnim i strukturnim promjenama, a kao jedan od razloga istaknuto je da bi “gospodarstvu omogućilo veću povezanost s odgojno-obrazovnim sustavom i osnovu za konkurentnost” (Okvir nacionalnog kurikuluma, 2016: 5). U svrhu ostvarenja vizije ONK-a, jasno je naglašena usmjerenost odgoja i obrazovanja u RH prema razvoju kompetencija. ONK generičke kompetencije određuje kao kombinaciju znanja, vještina i stavova, koji su preduvjet uspješnog *učenja, rada i života osoba u 21. stoljeću* te osnova razvoja održivih društvenih zajednica i konkurentnoga gospodarstva RH. U ONK-u se konstatira da je reforma kurikuluma, između ostaloga, usmjerena na razvoj temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje, povezanost obrazovanja s interesima, životnim iskustvima, potrebama i mogućnostima učenika, povezanost obrazovanja s potrebama društva i gospodarstva, jasno određivanje odgojno-obrazovnih ishoda, razvoj stavova, vještina, kreativnosti, inovativnosti, kritičkog mišljenja, poduzetnosti, odgovornosti, osiguravanje veće autonomije učitelja i nastavnika, ali i poticanje primjena metoda poučavanja i učenja koje omogućuju aktivnu ulogu učenika u razvoju znanja, vještina i stavova.

5. ANALIZA

Nakon što sam razradila teme sukoba i aktere uključene u njih te analizirala prijedlog Okvira nacionalnog kurikuluma, razmotrit ću u kakvom su odnosu s teorijskim odrednicama s početka ovoga rada, čime ću doći do zaključka o (ne)djelovanju procesa konzervativne modernizacije u obrazovanju u RH.

Neokonzervativizam i autoritarni populizam. Iz analize je jasno vidljivo djelovanje neokonzervativaca i (religijskih) autoritarnih populista, koji su u hrvatskom kontekstu po svojim karakteristikama isprepleteni te ih je teško jasno razlikovati, što ću detaljnije obrazložiti u Raspravi. Stoga sam te dvije grupacije ujedinila u jednu grupu, *autoritarne populiste/neokonzervativce*. Njihovoj ideologiji dodatni poticaj u pitanjima obrazovanja daju udruge čiji se interesi naslanjaju na one koje proklamira Crkva (Čehulić, 2014) te se može govoriti o sve snažnijem utjecaju te grupe, koji je u RH vidljiv u djelovanju udruge *U ime obitelji* te Ladislava Ilčića. Prema Appleu, autoritarni populisti iznimno su moćni i utjecajni u javnim politikama koje se tiču obrazovanja, socijalne politike, politike seksualnosti i tijela, religije itd. Utjecajnost te grupe proistječe iz velike posvećenosti njezinih aktivista, a sve te karakteristike nalazimo kod udruge *U ime obitelji*. Njihova kritika CKR-a ističe upravo probleme roda, seksualnosti i obitelji te nastoje nametnuti svoje viđenje “legitimnog” znanja. Ladislav Ilčić, predsjednik stranke *Hrast*, koja se definira kao narodni i kršćanski pokret (mrežna stranica stranke *Hrast*, 3. 6. 2018.), također se zalagao za provjeru

i izmjenu CKR-a. On zagovara revidiranje reforme jer su je radili ljudi suprotnih preferencija od onih koalicije kojoj on pripada, a to se posebno odnosi na kurikulume Građanskog i Zdravstvenog odgoja.

Neki se neokonzervativne elementi mogu uočiti i u samom Okviru nacionalnog kurikulumu, kao što je patriotizam unutar vrijednosti identiteta, u smislu nužnosti očuvanja vlastite kulture i hrvatskog identiteta i jezika. Neokonzervativizam zapravo i zagovara obavezni nacionalni i državni kurikulum, stoga je samo postojanje nacionalnog kurikulumu neokonzervativni element, no u Okviru nacionalnog kurikulumu kurikulum je definiran kao fleksibilan i podložan promjenama te se ističe viši stupanj autonomije odgojitelja, učitelja i stručnih suradnika u izboru aktivnosti i sadržaja, metoda i oblika rada, praćenja i poticanja napretka, dok Appleov neokonzervativizam zagovara strogo propisane sadržaje i metode rada te strogi nadzor i kontrolu rada škola i učitelja.

Neoliberalizam i srednja klasa stručnjaka i menadžera. U RH se, u djelovanju dijela liberalno orijentiranih političkih stranaka i građanskih inicijativa, uočavaju tendencije k neoliberalnom pristupu na području obrazovanja, kao što su testiranje i mjerenje uspješnosti (Čehulić, 2014). Potporu tim tendencijama daje struka (Agencija za odgoj i obrazovanje, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja), koja čini frakciju profesionalno orijentirane nove srednje klase koja se bavi tehnikama efikasnosti, upravljanjem i testiranjem. Pripadnici te grupe ne podržavaju nužno stavove koje zastupa konzervativni savez i možda nisu ni svjesni uloge koju mogu imati u restrukturiranju obrazovne i socijalne politike, no oni su ti koji, prema Appleu, osiguravaju tehnička znanja da se politike konzervativne modernizacije provedu u djelo.

U samom Okviru nacionalnog kurikulumu spominje se vanjsko vrednovanje obrazovanja i provođenje testiranja po završetku srednjoškolskog obrazovanja kao jedan od elemenata neoliberalizma i neokonzervativizma, no u RH se rezultati tih testiranja ne planiraju koristiti u svrhe koje je opisao Apple, kao što je rangiranje škola prema rezultatima koji bi trebali predstavljati kvalitetu škole. Također, Apple je ulogu neoliberala odredio u okviru "tržišne utakmice", u kojoj i obrazovanje sudjeluje uvođenjem vaučera, privatizacijom i mogućnošću izbora škola – u slučaju RH, taj tržišni utjecaj, odnosno marketizacija i privatizacija školstva i njegovih elemenata, još nisu vidljivi.

Otpor konzervativnoj modernizaciji. Osim grupa koje pripadaju procesu konzervativne modernizacije, uočavam i grupu koja joj pruža otpor. Stručnjaci koji su radili na CKR-u i oni koji ga podržavaju, zajedno s GOOD inicijativom, pružaju otpor konzervativnoj modernizaciji tako što inzistiraju na provedbi CKR-a bez ideologije. Vrijednosti koje organizacije okupljene u GOOD inicijativu zastupaju uključuju izgradnju održivog mira i socijalne pravde, poštovanje ljudskih prava, zabra-

nu diskriminacije, rodnu ravnopravnost i ravnopravnost svih ljudi, razumijevanje i prihvaćanje različitosti, međukulturalno razumijevanje, pravnu, socijalnu, radnu, zdravstvenu i obrazovnu sigurnost svih ljudi, održivi društveni i ekonomski razvoj, razumijevanje lokalnih i svjetskih društvenih odnosa i političkih procesa, inicijativu, aktivnost i poduzetnost građana, kritičko mišljenje te sudjelovanje građana u javnim politikama i procesima donošenja odluka (mrežna stranica GOOD inicijative, 5. 6. 2018.). Sukladno navedenom, zaključujem da vrijednosti te Inicijative stoje u suprotnosti s vrijednostima svih grupa konzervativne modernizacije, a otpor koji pruža vidljiv je u prosvjedima organiziranima u znak podrške CKR-u.

U sukobu stručnjaka, točnije onih koji su radili na CKR-u i onih koji ga podržavaju nasuprot onih koji ga kritiziraju, nisu prisutni elementi konzervativne modernizacije, nego samo neslaganje u njihovim vizijama boljeg obrazovanja, stoga ih nije moguće svrstati ni u koju grupu konzervativne modernizacije. Prema Appleu, nova srednja klasa stručnjaka i menadžera ne uključuje sve političke profile (dakle, ne sve stručnjake i menadžere), nego one koji su skloni politici konzervativne modernizacije, stoga nisu svi stručnjaci i menadžeri nužno dio procesa konzervativne modernizacije.

6. RASPRAVA

U ovom sam radu, koristeći se teorijom konzervativne modernizacije kao okvirom za razmatranje promjena u hrvatskom obrazovnom sustavu, prikazala teme i tipove sukoba oko CKR-a, kao i aktere koji se vežu za njih, ideološke pozicije, interese i ciljeve koje zastupaju te argumente kojima se služe prilikom proklamiranja istih.

Ovo je istraživanje svojevrsan nastavak istraživanja koje je provela Čehulić (2014), u kojem se bavila ideološkim sukobima aktera na području reformiranja predmeta Vjeronauka, Povijesti i Zdravstvenog odgoja, također se koristeći Appleovom teorijom konzervativne modernizacije kao analitičkim okvirom. Njezini su zaključci bili poticaj da prisutnost spomenutog procesa provjerim na aktualnoj, medijski izrazito popraćenoj reformi cjelokupnoga osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja (CKR), koja je naišla na brojne prepreke i neslaganja u politici i društvu.

U RH su se, osim uobičajenih političkih stranaka ljevice i desnice te Katoličke Crkve, borbi za vlastite interese priključile i brojne građanske inicijative i udruge. U analiziranom slučaju uočljiva je dominacija neokonzervativne ideologije ojačane religijskim autoritarnim populizmom. Neokonzervativizam stvara zamišljenu prošlost kao okvir za zamišljenu i stabilnu budućnost, u kojoj se identitet temelji na tradicionalnim vrijednostima. Autoritarni populistički religiozni konzervativci također imaju zamišljenu prošlost, u kojoj je društvo, na temelju Božjeg znanja i vrijednosti,

unaprijed dalo identitete koji ženama i muškarcima omogućuju da djeluju tako da približe društvo Bogu (Apple, 2014). U skladu s neokonzervativnim elementima unutar konzervativnog saveza, autoritarni populistički vjerski aktivisti žele utjecati na politiku i praksu kurikulumu. Za njih, samo recentriranjem pitanja vlasti, morala, obitelji, Crkve i "pristojnosti", škole mogu prevladati "moralno propadanje". Protive se istospolnim brakovima, legalizaciji pobačaja te zastupaju konzervativne vrijednosti, a važno područje djelovanja im je i obrazovanje. Takve inicijative ostvaruju značajan javni i medijski prostor, baveći se pritom temama poput očuvanja tradicionalnih vrijednosti, kršćanskog morala, važnosti obitelji i slično (Čehulić, 2014). Uzimajući u obzir navedene karakteristike neokonzervativizma i religijskoga autoritarnog populizma, dolazim do zaključka da su u hrvatskom kontekstu spomenute grupe konzervativnog saveza isprepletene te ih je teško jasno razlikovati, budući da je pozivanje na hrvatsku tradiciju (element neokonzervativizma) izravno povezano s pitanjima vjere i kršćanstva (element autoritarnog populizma).

Raspravimo te elemente na primjeru Poljske i Mađarske. Utjecaji ekonomskog neoliberalizma u Poljskoj ojačani su neokonzervativnim ideologijama snažno vezanim uz poljski nacionalni imaginarij (Cervinkova, 2016). Neoliberalizam u obrazovanju u Poljskoj oslanja se na povećanu individualizaciju i destrukciju društvene solidarnosti (kroz testiranje i rastuće nejednakosti u borbi za smanjena javna sredstva), ali istodobno jača nacionalnu svijest (kroz školski kurikulum i prakse osmišljene da jačaju etnički i religiozno homogene oblike građanstva) (Cervinkova, 2016). Slične neokonzervativne elemente, poput patriotizma unutar vrijednosti identiteta, u smislu nužnosti očuvanja hrvatskog identiteta, kulture i jezika, uočavam i u prijedlogu Okvira nacionalnog kurikulumu. Prema Čehulić (2014), upravo patriotizam, uz isticanje kršćanske tradicije kao jednog od konstitutivnih elemenata hrvatskog identiteta, predstavlja ideju oko koje se okupljaju desno orijentirane političke stranke. Istodobno, neokonzervativci zagovaraju i napredak, koji se očituje u težnjama za unaprjeđenjem obrazovnog sustava, no protivno lijevo orijentiranim liberalnim inicijativama. Navedeno uočavam u analizi djelovanja Ladislava Ilčića (*Hrast*), koji se kao predsjednik stranke koja se službeno deklarira kao narodni i kršćanski pokret (mrežna stranica stranke *Hrast*, 3. 6. 2018.), zalagao za provođenje reforme, no uz njezino prethodno revidiranje, budući da su na njoj radili ljudi suprotnih ideoloških uvjerenja od onih koje zastupa koalicija kojoj on pripada, a to se napose odnosi na kurikulume Građanskog i Zdravstvenog odgoja, u kojima su neokonzervativci/autoritarni populistički pronašli najviše njima spornih sadržaja.

Nastavljajući se na primjere Poljske i Mađarske, smatram da moramo zadržati oprez pri konceptualizaciji pojmova i kategorija domoljublja, narodnosti, klase, roda, seksualnosti, invalidnosti i ostalih koji su definirani u kurikulumima, jer je jedna od posljedica neoliberalizma i neokonzervativizma u obrazovanju upravo

produkcija društvene nejednakosti, ali i straha, pa i mržnje, prema drugima i drukčijima. Teme o Domovinskom ratu, kao temelju nastanka današnje države, kao i čuvanju kulture i jezika moraju se učiti u školama, no bitno je uočiti moguće implicitne poruke koje kurikulumi šalju učenicima koje mogu imati dalekosežne posljedice na multikulturalizam, prihvaćanje različitosti i solidarnost u budućnosti.

I u Mađarskoj je, kao i u Poljskoj, neokonzervativni diskurs započeo kao mješavina s neoliberalizmom. Ádám i Bozóki (2016) za mađarske stranke *Fidesz* i *Jobbik* smatraju da su se deklarirale kao konzervativne, kršćanske nacionalističke stranke te da to na neki način upućuje na neki oblik suradnje njih i Crkve. Također smatraju da Orbánov režim kroz religioznu ideologiju pokušava pokrenuti etnonacionalizam. To je ideologija radikalne desnice čiji je središnji element mit homogene nacije, a slično smo vidjeli i na primjeru Poljske, kao i to da je u Poljskoj (Kulesza i Rae, 2017) vlada u savezu s Katoličkom Crkvom koja pokušava utjecati na poljski konzervativni obrat. Zamisao snažne države, snažne nacije i društva temeljenog na radu, u kombinaciji s nacionalizmom, patrijarhalnim i religijskim moralom, samo su neka obilježja neokonzervativizma. Obrazovne reforme sadržavale su neoliberalne i neokonzervativne elemente. Najprije je to bila centralizacija i nacionalizacija obrazovnog sustava, potom ocjenjivanje učitelja i školski inspekcijski sustav te na kraju uključivanje šovinističkih i etnicističkih diskursa u nacionalni kurikulum. Namjera vlasti je bila ta da stvori snažnu osnovu za tradiciju autoriteta, kontrole i kazne te za monokulturni etos patriotske školske ustanove (Mészáros, 2013, prema Tóth i dr., 2018). Nakon centralizacije, siromašna djeca ostala su u sve nepovoljnijem okruženju za učenje u propadajućim ruralnim državnim školama, budući da si siromašni roditelji, prema neoliberalnom elementu slobode izbora, nisu mogli priuštiti izbor dobre škole izvan mjesta prebivališta. U RH postoji centralizirani školski sustav, no izostaje neoliberalni element mogućnosti izbora osnovne škole, a djeca se u školu upisuju prema mjestu prebivališta. Zato trebamo naučiti iz primjera Mađarske, kao i SAD-a i UK-a o kojima govori Apple, jer svi spomenuti primjeri pokazuju da mogućnost izbora osnovne škole, kao tržišnog rješenja za poboljšanje kvalitete škola, samo produbljuje razlike između bogatih i siromašnih. Međutim, povezivanje obrazovanja s tržištem u RH u nekom se obliku može očekivati u budućnosti, budući da je kao jedan od ciljeva reforme u Okviru nacionalnog kurikuluma istaknuto omogućavanje povezanosti gospodarstva s odgojno-obrazovnim sustavom kao jedna od osnova za konkurentnost.

Centralizacija kao element neokonzervativizma u Mađarskoj očituje se i u kontroli nad znanjem i vrijednostima, kao i nadzorom nad učiteljima. U RH u nešto novijim prosvjedima i štrajkom prosvjetnih djelatnika u 2019. godini, učitelji i nastavnici su, među ostalim nezadovoljstvima, istaknuli i nezadovoljstvo *Loomenom*. Riječ je o platformi za stručno usavršavanje učitelja, nastavnika i stručnih surad-

nika, koja djeluje vrlo kontrolirajuće za nastavnike, budući da na njemu navedeni čitaju i prolaze određene "lekcije" i rješavaju "zadace", koje zatim pregledavaju i ocjenjuju mentori. Također, za svaku "zadacu" postoji rok za predaju te se osvajaju "značke" za na vrijeme predanu zadacu. Rješavanje tih zadataka je obavezno, što dovodi do frustracije nastavnika jer se iskazuje nepovjerenje prema njihovim stručnim kompetencijama. Spomenuta je platforma zamišljena kao alat za olakšavanje shvaćanja promjena koje donosi trenutačna reforma Škola za život, no u stvarnosti kontrolira posvećenost prosvjetnih djelatnika i na neki ih način ponižava svojim kontroliranjem shvaćanja pročitanih lekcija.

S tom kontrolom povezana je, osim Vlasti, i srednja klasa stručnjaka i menadžera, čiji pripadnici nužno ne podržavaju stavove koje zastupa konzervativni savez i vjerojatno nisu ni svjesni uloge koju bi mogli imati u restrukturiranju obrazovne i socijalne politike. Tako je Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO) osnovan kao agencija koja bi provodila vrednovanje obrazovnih institucija i pružala im smjernice za poboljšanje, no ta funkcija do danas nije zaživjela. Međutim, u planu je da prema svojem imenu, osim provođenja mature i međunarodnih ispitivanja znanja učenika (PISA, TIMSS i dr.), počnu provoditi i spomenuto vanjsko vrednovanje obrazovnih institucija. Ovisno o načinu na koji će se tako dobivene informacije koristiti, na primjer sloboda izbora škole, vaučeri po uzoru na SAD ili uključivanje škola u kompetitivno tržište po uzoru na Englesku, slijedi put obrazovanja RH u neoliberalizam i tržišna rješenja obrazovnih problema.

Osim grupa koje predvode proces konzervativne modernizacije, postoji i grupa koja joj se odupire. Suočavajući se sa svim strukturnim, financijskim i političkim dvojabama, činjenica da u hegemonijski savez konzervativne modernizacije nije integriran velik broj ljudi upućuje na to da obrazovne politike i prakse ne idu samo u jednom smjeru. Primjeri grupa koje pružaju otpor konzervativnoj modernizaciji, kao što su različiti učiteljski sindikati i građanske inicijative, pokazuju da uspjeh konzervativnih politika nije zajamčen, nego da postoje i oni koji uviđaju negativne posljedice koje neki od raspravljanih elemenata konzervativne modernizacije donose te će se aktivno i argumentirano boriti protiv implementiranja istih u obrazovne reforme.

7. ZAKLJUČAK

Na primjeru pokušaja provedbe CKR-a pronađeni su elementi pokreta konzervativne modernizacije, no još uvijek ne u opsegu da bismo njegovo djelovanje mogli u potpunosti potvrditi, onako kako ga opisuje Apple. Uočavam da u obrazovanju nedostaje veći utjecaj neoliberalnih politika, koje bi škole usmjeravale k tržišnom natjecanju. Iako se u RH otvara sve više privatnih škola koje se međusobno natječu, obrazovna politika nije usmjerena na proces privatizacije. S druge strane, u RH

izraženije su konzervativne struje koje pokušavaju utjecati na obrazovne politike i sadržaje koji se predaju u školama. Iako Apple tvrdi da unutar grupa konzervativnog saveza postoje napetosti i sukobi, koje uočavam i na slučaju CKR-a, one ne djeluju zajednički i s istim ciljem, nego djeluju u skladu s vlastitim interesima. Razlozi tomu mogu biti ti da RH još nije dosegla puni zamah procesa konzervativne modernizacije, kao i to da analizirani slučaj reforme ne obuhvaća sve elemente spomenutog procesa.

Do sličnih je zaključaka došla i Čehulić (2014), što upućuje na kontinuitet prisutnosti grupa aktera kojima sam se bavila te tema oko kojih se okupljaju. Konzervativna modernizacija nije događaj, nego *proces* koji se razvija i ima svoj tijek, stoga ju je važno sustavno i kritički pratiti te uočavati eventualne promjene aktera i tema oko kojih se sukobljavaju, budući da inicijative tih aktera mogu uvelike utjecati na smjer obrazovanja u RH. Od istraživanja Čehulić (2014) do danas uočavam određene promjene u djelovanju neokonzervativaca/autoritarnih populista, unutar čijih su se redova pojavile nove udruge koje osvajaju značajan medijski prostor. Ulogu predvodnika takvih inicijativa, od nekada vrlo glasnih udruga *Vigilare* i *Grozd*, danas ima udruga *U ime obitelji*, čije područje djelovanja nadilazi obrazovna pitanja. Tako je, na njihovu inicijativu, 2013. godine proveden referendum kojim je u Ustavu RH brak definiran isključivo kao zajednica žene i muškarca; od 2016. godine jednom godišnje diljem zemlje organiziraju prosvjed Hod za život kojim se protive pravu žena na inducirani pobačaj; protive se ratifikaciji Istanbulske konvencije koja je 2018. godine ratificirana u Hrvatskom saboru itd. Iz navedenog zaključujem da akteri neokonzervativizma/(religijskog) autoritarnog populizma jačaju na političkom planu i proširuju svoje djelovanje. Borbi za vlastite interese i ciljeve priključile su se i liberalne građanske inicijative koje prije nisu bile toliko glasne (GOOD inicijativa koja okuplja brojne udruge), kao i dio sindikata, koji se zajedničkim snagama odupiru procesu konzervativne modernizacije.

Osvrnimo se, pri kraju, na nedostatke rada i prijedloge za buduća istraživanja ove teme. Potencijalni nedostatak rada uočavam u nemogućnosti korištenja više osoba pri analiziranju članaka, što bi osiguralo provjeru sličnosti kodova za kategorizacijsku matricu. Nadalje, bolji uvid u temu i prirodu sukoba oko reforme dobili bismo provođenjem intervjua s istaknutim akterima sukoba oko CKR-a te longitudinalnim praćenjem njegove implementacije u odgojno-obrazovni sustav. Također, bilo bi poželjno detaljnije istražiti uočenu različitost u stavovima i mišljenjima stručnjaka oko reforme i njezinog sadržaja, samog obrazovanja te procesa nastave. No, s druge strane, ovaj rad također donosi i metodološki doprinos temi kroz razvijanje vlastite kategorizacijske matrice (na temelju Appleove teorije), kojom sam koristila kao "alatom" za sistematiziranje podataka kvalitativne analize sadržaja i koja može poslužiti u komparativne svrhe u budućim istraživanjima slične problematike.

U zaključku, primjenu rezultata ovog istraživanja vidim kao polaznu točku u daljnjem praćenju implementacije obrazovne reforme u škole, sada poznate kao Škola za život. Istraživanjem promjena do kojih je došlo unutar same reforme od njezinog postavljanja do implementacije, došli bismo do značajnih uvida u stvarni utjecaj i moć aktera analiziranih u ovom radu te samog procesa konzervativne modernizacije.

LITERATURA

- Ádám Z i Bozóki A (2016). State And Faith: Right-Wing Populism And Nationalized Religion In Hungary, *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 2 (1): 98-122. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v2i1.143>
- Apple MW (2004). Creating Difference: Neo-Liberalism, Neo-Conservatism and the Politics of Educational Reform, *Educational policy*, 18 (1): 12-44. <https://doi.org/10.1177/0895904803260022>
- Apple MW (2007). Education, Markets, and an Audit Culture, *International Journal of Educational Policies*, 1 (1): 4-19. <https://doi.org/10.1111/j.0011-1562.2005.00611.x>
- Apple M-W (2012). *Ideologija i kurikulum*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Apple M-W (2014). *Obrazovanje na pravom putu. Tržišta, standardi, Bog i nejednakost*. Beograd: Edicija REČ.
- Assarroudi A, Heshmati Nabavi F, Reza Armat M, Ebadi A i Vaismoradi M (2018). Directed Qualitative Content Analysis: The Description and Elaboration of Its Underpinning Methods and Data Analysis Process, *Journal of Research in Nursing*, 23 (1): 42-55. <https://doi.org/10.1177/1744987117741667>
- Baranović B (2006). Društvo znanja i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje. U: Baranović B (ur.). *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 15-43.
- Cervinkova H (2016). Producing Homogeneity as a Historical Tradition. Neo-conservatism, Precarity and Citizenship Education in Poland, *Journal for Critical Education Policy Studies*, 14 (3): 43-55.
- Čehulić, M (2014) *Politika i reforme obrazovanja: analiza ideoloških prijepora oko kurikuluma u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Giroux H (2013). Ideologija i ljudsko djelovanje u procesu obrazovanja. U: Perica I (ur.). *Političko ↔ Pedagoško. Janusova lica pedagogije*. Zagreb: Udruga Blaberon, 11-37.
- Green A (2007). Neoconservatism English-style: Back to the Future with Remoralizing Voices for Education?, *Policy Futures in Education*, 5 (4): 556-566. <https://doi.org/10.2304/pfie.2007.5.4.556>
- Greven T (2016). *The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States. A Comparative Perspective*. Friedrich Ebert Stiftung, 1-11.
- Grzebalska W i Pető A (2018). The Gendered Modus Operandi of the Illiberal Transformation in Hungary and Poland, *Women's Studies International Forum*, 68: 164-172. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.12.001>
- Harvey D (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University.

- Higginbottom GM (2004). Sampling Issues in Qualitative Research, *Nurse Researcher*, 12 (1): 7-19. <http://dx.doi.org/10.7748/nr2004.07.12.1.7.c5927>
- Kabir N (2013). Tacit Knowledge, its Codification and Technological Advancement, *The Electronic Journal of Knowledge Management*, 11 (3): 235-243.
- Klees S (2020). Beyond Neoliberalism: Reflections on Capitalism and Education, *Policy Futures in Education*, 18 (1): 9-29. <https://doi.org/10.1177/1478210317715814>
- Kulesza C i Rae G (2017). *The Law And Justice Party And Poland's Turn To The Right*. Beč: Transform! Europe <https://www.transform-network.net/publications/> (20. travnja 2020.)
- Martin W (2005). *With God on Our Side: The Rise of the Religious Right in America*. Broadway: Broadway Books.
- Miljak A (2005). Su-konstrukcija kurikulumu i teorije (ranog odgoja) obrazovanja, *Pedagogijska istraživanja*, 2 (2): 235-250.
- Miočić I (2018). Fleksibilnost studije slučaja: prednost ili izazov za istraživače?, *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (2): 175-194. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i2.209>
- Okvir nacionalnoga kurikulumu (prijedlog, 2016). <http://www.kurikulum.hr/okvir-nacionalnog-kurikuluma-onk/> (1. lipnja 2018.)
- Pastuović N (2012). *Obrazovanje i razvoj: Kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Zagreb, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Perica I (2013). Uvod: Političko ↔ Pedagoško. U: Perica I (ur.). *Političko ↔ Pedagoško. Janusova lica pedagogije*. Zagreb: Udruga Blaberon, 1-11.
- Peters M (2012). Neoliberalism, Education and the Crisis of Western Capitalism, *Policy Futures in Education*, 10 (2): 134-141. <https://doi.org/10.2304/pfie.2012.10.2.134>
- Polit DF i Beck CT (2012). *Nursing research: Principles and methods*. Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Tóth T, Mészáros G i Marton A (2018). We Should've Made a Revolution: A Critical Rhapsody of the Hungarian Education System's Catching-up Revolutions since 1989, *Policy Futures in Education*, 16 (4): 468 - 481. <https://doi.org/10.1177/1478210317751268>
- Ylimaki R (2012). Curriculum Leadership in a Conservative Era, *Educational Administration Quarterly*, 48 (2): 304-346. <https://doi.org/10.1177/0013161X11427393>

Dodatak: Izabrani izvori korišteni u analizi

1) Mrežne stranice

- Mrežna stranica Cjelovite kurikularne reforme. <http://www.kurikulum.hr/> (1. 6. 2018.)
- Mrežna stranica stranke Hrast. <http://www.h-rast.hr/o-nama/> (3. 6. 2018.)
- Mrežna stranica udruge U ime obitelji. <https://uimeobitelji.net/> (3. 6. 2018.)
- Mrežna stranica *Narod.hr*. <https://narod.hr/> (5. 6. 2018.)
- Mrežna stranica GOOD inicijative. <http://goo.hr/good-inicijativa> (5. 6. 2018.)

2) Novinski članci (kronološki redosljed)

- Nastavit će se dobri programi, sve što nas približava europskim standardima u interesu je države (2016, 23. siječnja), *Večernji list*. <https://www.vecernji.hr/vijesti/sustar-nastavit-ce-se-svi-dobri-programi-1054411>
- Oporba se usprotivila: Reforma školstva ne smije se usporevati (2016, 17. ožujka), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/oporba-se-protivi-reforma-skolstva-ne-smije-se-usporevati-465744>
- Zašto kurikulumu reformu treba u cijelosti odbaciti? (2016, 24. ožujka), *Narod.hr*. <https://narod.hr/hrvatska/cjelovita-kurikularna-reforma-je-kontaminirana-kao-i-arbitrazni-sud-u-sporu-sa-slovenijom-i-zato-ju-treba-potpuno-odbaciti>
- U kurikulumu je previše prostora dano građanskom odgoju i drugim religijama, na uštrb katoličkog vjeronauka' (2016, 10. svibnja), *Narod.hr*. <https://narod.hr/hrvatska/u-kurikulumu-je-previsse-prostora-dano-gradanskom-odgoju-i-drugim-religijama-na-ustrb-katolickog-vjeronauka>
- Šustar mora jasno reći ide li reforma obrazovanje dalje ili ne (2016, 21. svibnja), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/sustar-mora-jasno-reci-ide-li-reforma-obrazovanje-dalje-ili-ne-475232>
- Zdravstveni odgoj dobro osmišljen, građanski treba na korjenitu doradu (2016, 21. svibnja), *Narod.hr*. <https://narod.hr/hrvatska/zdravstveni-odgoj-dobro-osmisljen-gradanski-treba-na-korjenitu-doradu>
- Iličić: Prosvjed je politički, a Jokić je Milanovićev čovjek (2016, 31. svibnja), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/sto-ce-danas-reci-ilcic-sazvao-presicu-o-kurikularnoj-reformi-476543>
- Šustar provodi samovolji i ne drži do reforme obrazovanja (2016, 8. srpnja), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/sustar-provodi-samovolji-i-ne-drzi-do-reforme-obrazovanja-482161>
- Vlada odabrala ljude po mjeri onih koji su protiv reforme... (2017, 1. veljače), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/vlada-odabrala-ljude-po-mjeri-onih-koji-su-protiv-reforme-509632>
- Jasno je da će o bilo kakvim promjenama u obrazovanju odlučivati Željka Markić (2017, 29. svibnja), *Dnevnik.hr*. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/jasno-je-da-ce-o-bilo-kakvim-promjenama-u-obrazovanju-odlucivati-zeljka-markic---478159.html>
- Nismo izdali birače, koalicija samo ako HDZ prihvati uvjete (2017, 7. lipnja), *24 sata*. <https://www.24sata.hr/news/ipak-suradnja-hns-tek-danas-odlucuje-o-koaliciji-s-hdz-om-527779>
- Štromar: HNS daje snažnu podršku Divjak, nema razloga za izlazak iz Vlade (2018, 4. travnja), *Večernji list*. <https://www.vecernji.hr/vijesti/stromar-hns-daje-snaznu-podrsku-divjak-nema-razloga-za-izlazak-iz-vlade-1237074>

Ideological Conflicts and Education in Croatia: A Case Study of Complete Curricular Reform Through Michael Apple's Theory of Conservative Modernisation

Lucija ŠIKUTEN orcid.org/0000-0002-5235-2871

Elementary School Sesvete, Croatia

lucija.sikuten@gmail.com

ABSTRACT

This paper aims to explore ideological conflicts related to the attempted implementation of the Complete Curricular Reform in Croatia. This analysis is used as a basis for the evaluation of the process of conservative modernisation, as theorised by Michael Apple. The paper is based on the case study methodology and qualitative content analysis. The analysed contents were articles from the three most widely read news sites in Croatia, websites of prominent actors and the document of the National Curriculum Framework. The paper argues that the representatives of all groups pushing for a conservative modernisation were part of the public debate, but they were not all equally represented, nor did they demonstrate all the characteristics identified by Apple. The most prominent groups in the debate were the mutually related groups of neo-conservatives and (religious) authoritarian populists, who are committed to preserving the Croatian identity and the Christian tradition in education. Although the analysis identifies many elements of conservative modernisation, these are still not sufficient to fully confirm its presence in Croatia. Specifically, what is missing is a greater influence of the neoliberal policy in education that would be included in market competition. However, it seems that Croatia is moving in that direction.

Key words: Complete curricular reform, ideology, conservative modernisation, education, conflict